

NYILVÁNOSSÁG ÉS ATTITÚDDEIXIS A KÖZÖSSÉGI OLDALAK DISKURZUSAIBAN¹

PUBLICITY AND ATTITUDINAL DEIXIS IN THE DISCOURSE TYPES OF SOCIAL MEDIA

DOMONKOSI ÁGNES²

Absztrakt: A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a közösségi oldalak diskurzusaiban a megnyilatkozások nyilvános, sokak által elérhető jellegének milyen hatásai vannak a társas deixis működésére, a megszólítások használati módjaira. A jelenség tárgyalása megfigyelésből származó adatokon kívül két hosszabb társalgás elemzésére épül. A használt társas deiktikus elemek szerepének bemutatása révén a tanulmány rávilágít, hogy a közösségi oldalak kommunikációs helyzete hogyan rendezi át a nyelvhasználati színtereknek a nyilvánosság foka szerinti fokozatait: az intim, a személyes, a társadalmi és a közéleti közlésmódok skáláját. Az elemzés eredményei alapján a társas viszonyok alakítására alkalmas nyelvi eszközök használata hozzájárul ahhoz, hogy a személyesnek szánt kommunikáció is válhat társadalmi szerepűvé, illetve ahhoz is, hogy a nyilvánosnak, közéletinek szánt megnyilatkozások is eltolódnak a személyesebb stílus felé.

Kulcsszavak: közösségi oldalak, nyilvánosság, attitűddeixis, megszólítások, aposztrofé

Abstract: Exploring the discourse types of social media, the paper aims to demonstrate how the functioning of attitudinal deixis (forms of address, T/V-forms) is shaped by the fact that utterances are shared with the wide public. Beyond observations, the findings are also based on the analysis of lengthy conversations that may be regarded as prototypical for discourses on non-personal websites. By analysing the usage patterns of attitude deictic elements, the presentation sheds light on how the continuum of discourse scenes of varying degrees of intimacy (from intimate through personal and social to public) is re-constructed as a function of the communicative situation characteristic of social media. The results suggest that the use of address forms contributes both to giving social significance to personal communication as well as to public discourses becoming increasingly personal in style.

Keywords: social media, publicity, attitudinal deixis, forms of address, apostrophe

¹ A tanulmány elkészítését az MTA Bolyai János kutatási ösztöndíja és az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-4-EKE-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatta.

² DOMONKOSI ÁGNES
Eszterházy Károly Egyetem
Magyar Nyelvészeti Tanszék
3330 Eger, Eszterházy tér 1.
domonkosi.agnes@uni-eszterhazy.hu

BEVEZETÉS

Az internet használatának elterjedésével új kommunikációs szinterek, megszólalási formák jöttek létre, amelyek a nyelvi kapcsolatteremtésnek is új, az adott közegre jellemző szokásrendjét alakították ki. A web 2.0 tipikus társalgási terei, a közösségi oldalak a személyes és nyilvános közlések korábbi megvalósulási lehetőségeihez képest újszerű, kevert megoldásokat teremtenek. Ebből fakadóan az attitűddeixis főbb megvalósulási módjainak, azaz a tegezés és nemtegezés variációinak, a megszólítási formák használatának is specifikus, az internetes kommunikációra jellemző sajátosságai, mintázatai figyelhetők meg (vö. DOMONKOSI 2018).

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a közösségi oldalak diskurzusaiban a megnyilatkozások nyilvános, sokak által elérhető jellegének milyen hatásai vannak az attitűddeixis működésére, azon belül is elsősorban a megszólítások használati módjaira. Célja emellett annak feltárása is, hogy az attitűddeixis műveletei ebben a kommunikációs helyzetben milyen módokon vesznek részt a társas viszonyok alakításában.

1. AZ ATTITŰDDEIXIS FOGALMA ÉS A VIZSGÁLT JELENSÉGEK

A deixis a kognitív pragmatika fogalomértelmezése szerint „olyan nyelvi művelet, amely a diskurzus értelmezésébe bevonja a résztvevők fizikai és társas világát, vagyis azokat a kontextuális ismereteket, amelyek a beszédhelyzet tér- és időbeli, valamint személyközi viszonyainak a feldolgozásából származnak” (TÁTRAI 2011: 127). A LYONS által (1968) megkülönböztetett személy-, tér- és idődeixis kategóriáját FILLMORE (1975) egészítette ki a társas deixisével, a kategóriához sorolva a társas indexikalitás egészét, azaz minden olyan nyelvi lehetőséget, amely a társas kontextushoz kapcsol. LEVINSON (1983) szűkebb értelmezésében a társas deixis fogalmát olyan nyelvi elemekre használta, amelyek utalnak a résztvevők szociális identitására, vagy a köztük lévő vagy valamelyikük és egy megjeleníteni kívánt személy vagy jelenség közötti viszonyra, ilyen lehetőségként fogva fel a második személyű névmások differenciációját és a megszólításokat is. A jelenségkör YULE (1996) tárgyalta először a személydeixishez kapcsolva, mivel a társas viszonyok kódolása gyakran a résztvevői szerepviszonyok megjelenítésére épül. A társalgás résztvevőire utaló elemek deiktikus funkciója ugyanis kettős: egyrészt jelölik a résztvevői szerepeket, másrészt jelölhetik a résztvevők közötti viszonyt jellegét is. VERSCHUEREN (1999) ebből adódóan a társas deixis fogalmán belül különbözteti meg a személydeixist és az attitűddeixist, a résztvevői szerepek és a viszonylattípusok jelölésének elkülönítésére.

Az attitűddeixis legtipikusabb eszközei a magyarban a tegezés és a nemtegezés kettőssége, a köszönések, megszólítások, címek, rangok, tiszteleti kifejezések használata. Emellett azonban a beszélő önmegjelenítésében, illetve a referenciális jelenet szereplőinek megjelenítésében is szerepet kaphat a társas viszonyok minősége, jelezve a társas deixis kategóriájának nyitottságát (TÁTRAI 2011). A használt névmások, főnevek és a vokatívuszi pozíció révén főnevesülő melléknevek változatai, a főnevek specifikussági szintje, családi viszonyra, funkcióra, pozícióra, tisztségre utaló szerepe is a társas kapcsolat sajátosságaival van összefüggésben. Dolgozatom-

ban az attitűddeixis eszközkészletéből a tegezés-nemtegezés lehetőségén és a megszólításokon kívül figyelembe veszem a személyemléítés változatait is.

2. A KÖZÖSSÉGI OLDALAK KÖZLÉSHELYZETE

A web 2.0 térnyerésével az internetes kommunikációban népszerűvé vált az ún. közösségi oldalak használata. A web 2.0 világában az interaktivitás, a felhasználók közötti kapcsolatok válnak meghatározóvá, maga a felhasználó kerül középpontba (SZÜTS 2012; VESZELSZKI 2014), objektumközpontú megközelítés helyett személycentrikus hálózat formálódik (PETERS 2009: 15). A közösségi oldalak pedig megváltoztatták a hálózott kommunikáció sajátosságait abban a tekintetben is, hogy a korábbi, sokszor fiktív, virtuális identitások, nickneveken fórumozó, csetelő, kapcsolatba lépő felhasználók mellett megnőtt a szerepe az azonosítható szereplőknek, az offline identitásokkal összekapcsolódó, azokkal kölcsönös dinamizmusban alakuló online identitásoknak (vö. FEHÉR 2014).

A web 2.0 interaktív jellege, a közösségi oldalak személycentrikussága, a folyamatos online elérhetőség olyan kommunikációs tényezők, amelyek hatással vannak a kommunikációs partnerekkel való viszony nyelvi alakítására is, azaz az attitűddeixis működése is igazodik ehhez a helyzethez. Mivel a magyar internetezők világában – a nemzetközi helyzethez hasonlóan – az elmúlt években a Facebook lett a leginkább használt közösségi tér, a tanulmány az ezen az oldalon nyilvánosan elérhető társalgások elemzése révén a diskurzus nyilvánosságának perspektívájából mutatja be az attitűddeixis működését. A nyilvánosság szempontjának kiemelése kiegészíti és árnyalja a Facebook-társalgások megszólításainak lehetséges szerepeit vizsgáló korábbi kutatásomat (DOMONKOSI 2018).

A közösségi oldalakon szerveződő beszélgetések a nyilvánosság foka szerint sajátos helyzeteket teremtenek. A szociolingvisztikában hagyományosan a nyelvhasználati szintereknek négy fő fokozatát szokták elkülöníteni a nyilvánosság foka szerint: az intim, a személyes, a társadalmi és a közéleti szintereket (KISS 1995: 69). A nyilvánosnak és a privátnak a közösségi oldalakon megvalósuló összetett helyzete (vö. BÖS, KLEINKE 2017) azonban átrendezi, átértékeli ezt a skálát, a nyilvános és magánjellegű viselkedésformák keveredése (vö. SEBESTYÉN, GAYER 2016: 145–146) a nyelvi viselkedést tekintve is kevert minőségeket eredményez. A nyelvi tevékenységet tekintve egyrészt a közlések széles körű elérhetősége révén a személyesnek szánt kommunikáció is válhat társadalmi szerepűvé; másrészt ebben a közegben a megnyilatkozók kevésbé érzékelik a nyilvános közlésnek a nyelvi kidolgozottságra ható kényszerítő erejét, ennek következtében a nyilvánosnak, közéletinek szánt megnyilatkozások is eltolódhatnak a személyesebb stílus felé. Ezek a tényezők járulnak hozzá ahhoz, hogy a közösségi oldalak nyelvi, stilisztikai megoldásai informálisabbnak tűnnek a hagyományosabb közléshelyzetekben megvalósulóknál.

Az internetes kapcsolattartásban a személyes jelenlét hiánya ellenére fennállnak a résztvevők kommunikációs és társas igényei, és a helyzetből adódóan az interperszonális és perszonális dimenzió kidolgozására és működtetésére nagyrészt a nyelvhasználat, a stílus révén van lehetőség (vö. HÁMORI 2012: 227), így az identitások

és kapcsolatok megalkotásában kiemelten fontossá válnak az attitűddeixis műveletei is (DOMONKOSI 2018).

A közösségi oldalak társalgásaiban diskurzusba kerülhetnek egyrészt egymást az interneten kívüli színhelyekről ismerő, ott is kapcsolatot tartó, másrészt csak az interneten érintkező, sőt egymás számára az adott párbeszéd kibontakozásáig teljesen idegen beszédpartnerek is. A helyzet összetettségét jelzi, hogy akár egy-egy társalgáson belül is előfordulhat mindháromféle kapcsolati helyzet is. Kommunikációs jellemzőik tekintetében és a megszólításhasználatban is egyértelműen elkülönülnek azonban a személyes oldalak tipikusan valós ismeretségre épülő társalgásai, illetve a tematikus Facebook-csoportok, céges, intézményi oldalak sokszor ismeretlenek között zajló, a fórumszövegek diskurzusaira emlékeztető párbeszédei.

3. A KUTATÁS MÓDSZEREI ÉS FŐ KÉRDÉSEI

A vizsgálatomban abból az előfeltevésből indulok ki, hogy a közösségi oldalak diskurzusaiban a nyilvánosság szempontjából jellemző sajátosságok hatással vannak az attitűddeixis működésére, a megszólítások használati módjaira, azaz a kommunikációs viszonyok speciális megvalósulása (pl. a megnyilatkozások nyilvános, sokak által elérhető jellege) tetten érhető a társas deiktikus elemek működésében is.

A jelenség feltárása során strukturálatlan megfigyelésből származó adatokon kívül két hosszabb, különböző jellegű, egy személyes és egy nyilvános oldalról származó, politikai témájú társalgás elemzésére építék.

A kutatás kiindulópontja szerint abból adódóan, hogy a hálózott, multimédiás, interaktív közléshelyzetekben a beszélő, a címzett, a hallgatóság, a csatorna, a téma és az elrendezés közötti kapcsolatok megváltoznak, a társas viszonyok nyelvi alakulásának lehetőségei is újszerű megoldásokat mutatnak, amelyek összefüggenek a közlések személyesség-nyilvánosság skálán elfoglalt helyével is.

A nyilvánosság szerepének ártértelődése az attitűddeixis működését tekintve feltételezésem szerint két nagy jelenségekörben érhető tetten. Az egyik ilyen, az attitűddeixis működésére is kiható sajátosság a személyes közlések nyilvános jellegűvé válása, vagyis az a helyzet, hogy a korábban magánjellegű üzenetekben megnyilvánuló tartalmak a teljes internetes közösség számára elérhetővé válnak (vö. SZÜTS 2013, MOLNÁR, SZÜTS 2017). A közösségi oldalak társalgásaiban a személyes közlések egy része is on-stage, azaz mások által hozzáférhető viselkedésekbe (GOFFMANN 2000) épül. Emellett az „én nyilvánossága” (SZÜTS 2013) a személyközi viszonylatok nyilvánosságát is jelenti egyben, azaz a közösségi oldalakon az énreprezentációnak meghatározó összetevője a kapcsolatok, a másokhoz való kapcsolódás minőségének felmutatása: az önreprezentáció viszonylatreprezentációra épül.

Az attitűddeixis funkciója ebből a helyzetből adódóan nem pusztán viszonyjelölés, viszonyalakítás, hanem a viszonylat reprezentációja is a hallgatóság számára. A vizsgálat egyik fő kérdése ezért az, hogy az attitűddeixisnek a nyilvános helyzetekre (pl. értekezlet, tárgyalás) jellemző, kettős szerepe hogyan működik, mennyiben állandósul a közösségi oldalakon. Rámutatva például arra, hogy mikor egy egyszerű

köszöntés, gratuláció mások által megfigyelhetően zajlik, a megszólítások választása ehhez a helyzethez igazodva történik:

(1) *Isten éltesen, drága Évám!*

Az attitűddeixis, és azon belül is elsősorban a megszólítások viszonyreprezentáló funkciójának feltárására egy személyes oldalon, egy magánszemély saját Facebook-oldalán közzétett posztjához kapcsolódóan kialakuló, egymás számára addig nem ismert szereplőket is összekapcsoló társalgást elemeztem (lásd 4.1.).

A másik terület, amelyre a közösség oldalak közléshelyzete hatással van az attitűddeixis működését tekintve, az a közszereplők nyilvános oldalakon való látszólagos, személyes megszólítása. Közéleti témákról, nyilvános oldalakon is sokszor személyes stílusban, nyilvánosság erejét megteremtő diszkurzivitás nélkül zajlik párbeszéd, sok kicsi, fragmentált nyilvános szférát hozva létre (vö. PAPACHARISSI 2003). Az attitűddeixist tekintve ennek a helyzetnek sajátos következménye a közszereplők igen gyakori aposztrofikus megszólítása, az a megoldás, amikor a hozzászólók nem a társalgás résztvevőikhez, hanem egy, az eredeti posztban, hírben megjelenített személyhez, szereplőhöz intézik a mondanivalójukat. A közszereplők aposztrofikus megszólítására példa a 444. hu hírportál bejegyzése, amely egy politikus vagyonynyilatkozatának hiányosságáról tudósító hírét a politikust megszólító megjegyzéssel osztja meg Facebookon. A nyelvjárásiasságot, előbeszédyszerűséget imitáló megnyilatkozás a vokatívusz ismétlésével a politikus közvetlen megszólítása lehetőségének képzetét kelti:

(2) *János, János, hát mibű alakult át az a erdőszerkezet?*

A kutatás másik fő kérdése ezt a jelenségkört vizsgálja, hangsúlyozva, hogy a megszólíthatóság látszata alkalmas az indulatok levezetésére, de egymás melletti, elszigetelt diskurzusokat hoz létre, és nem járul hozzá valós nyilvános tér formálásához. A látszólag személyes közlésként megvalósuló nyilvános véleménynyilvánításokat egy hírportálnak a Facebookon is közzétett hírére reagáló hozzászólásokból szerveződő társalgás alapján tártam fel (lásd 4.2.).

4. AZ ATTITŰDDEIXIS ÉS A NYILVÁNOSSÁG ÖSSZEFÜGGÉSEI A VIZSGÁLT FACEBOOK-TÁRSALGÁSOKBAN

Az attitűddeixis műveletei azok a módok, ahogyan utalás történik vagy a beszédeseményben résztvevők (beleértve az ún. megfigyelőket is) társas identitására, vagy a résztvevők közötti, vagy pedig a közöttük és egyéb referensek közötti viszonylatokra. Ennek a műveletnek a típusai, azok gyakorisága nagymértékben függ a megvalósuló nyelvi cselekvésektől és az azzal összefüggő diskurzustípusoktól. A tanulmány kiindulópontja szerint a közösségi oldalak társalgásaiban – a 4. pontban részletesen ismertetett módon – az attitűddeixis működése kapcsolatban van a közlés-módnak a nyilvánosság tekintetében sajátos helyzetével.

4.1. On-stage viselkedés a személyes oldalakon

A személyes Facebook-oldalakra kialakuló társalgásokban az attitűddeixis műveleteinek, a megszólításoknak a teljes repertoárja megtalálható. Az elemzésre kiválasztott társalgás egy sok ismerőssel rendelkező, köztisztviselőként álló személy saját oldalán megosztott, szándékoltan provokatív jellegű, politikai témájú posztja után kialakuló kommentsorozat.³

(3) *Legyen tiszta: újabb „taxis sztrájk” készül, immár Horn Gyula nélkül. Milyen szépen kanyarog a történelem. Vajh feltámad kedvencem, az SZDSZ is?!*
Mindenki politikai meggyőződésének megfelelően viselkedjen tehát, kedves barátaim. De ne acsarkodjatok túlzottan és kerüljétek a vérontást.

A hangsúlyos vokatívuszi elemet tartalmazó bejegyzést élénk vita követi, 2019. április 15-ig 131 hozzászólással, sok egymásra reagáló fordulóval, 25 kisebb belső szállal intenzív, véleménykifejtő párbeszéd indul el. A diskurzus elevenségét, az egymáshoz kapcsolódó vélemények láncolatát jelzi, hogy a párbeszédben 47 tegelés, azaz névvel jelölés szerepel. A tegelés, címkézés betölti a megszólítás legalapvetőbb adresszatív funkcióját, az elemzett társalgásban pedig emellett még további teljes néven említő megszólítások is szerepelnek.

A kibontakozó vita egy olyan, a közösségi oldalakon gyakori kommunikációs helyzetet hoz létre, hogy diskurzusba kerülnek egymást az interneten kívüli színhelyekről ismerő, ott is kapcsolatot tartó, csak az interneten érintkező és egymás számára az adott társalgásig teljesen idegen beszédpartnerek is. A csomópontot a közös ismerős, a bejegyzést megosztó személy jelenti, akinek magas társadalmi presztízse ugyan mindenki előtt ismert, de igen különböző kapcsolatokban van az egyes hozzászólókkal, a közvetlen barátságtól a hierarchikus, státuszjelölt viszonyig. Ez a helyzet a megszólítási elemkészlet teljességét működésbe hozza, azonban hiába alakul ki indulatos vita, személyes nézetkülönbségek, a párbeszéd stílusa nem durvul el, a megszólítások szinte hivatalos jellegűek maradnak, azaz az attitűddeixis műveletei is megfelelnek a kvázi-nyilvános, on-stage helyzetnek.

A posztolót a személyesség okán többször keresztnéven szólítják (*Kedves [keresztnevé]*), illetve 3 esetben jelenik meg még keresztnévi elem. A párbeszéd kibontakozásával párhuzamosan teljes néven szólító, levélszerű nyelvi megoldások is hozzájárulnak a vélemények személyhez forduló címzéséhez:

(4) *Kedves [vezetéknév keresztnév]! Bla-bla-bla-bla.... És valóban, mégis kit kellett volna választani?*

³ Mivel egy bárki által látható, de mégis személyes oldalról származó bejegyzésről van szó, a személyiségi jogok védelme érdekében az elérhetőségét nem teszem nyilvánossá, illetve a használt személyneveket törölöm.

A nyilvánosságnak szánt, on-stage szerepű megszólítások a hivatalos levél eszköz-készletével is élnek, nem a durvaság, hanem a hivatalos hangnem alakítja, formálja a távolságtartást:

(5) *Tisztelt [vezetéknév] Úr!!! Én bicskanyitogató cinizmusnak tartom, hogy **Őn** a „szabad választás” eredményére hivatkozik!!! Számítalan adat van ami a tavalyi választás tisztességtelenségét bizonyítja!!*

A tegezés prototipikus megvalósulása mellett egymást nem ismerő személyek között a higgadt, távolságtartó közlésmód megteremtésében a nemtegező, azon belül is elsősorban az önöző formák érvényesülnek:

(6) A: *bizony el kellene olvasni ..nem csak puffogni....jogosan vannak az utcán .Mondom azután h elolvastam....*

B: *Es **ertelmezte** is?*

A: ***ön** nem???*

B: *Olvastam a kozlonyt es atbeszeltem a munkaügyessel is.*

Ahogy a (6) párbeszéd-részlet is mutatja, a személyesség hiányát jelző önöző forma – az általános tegeződés alapbeállításához viszonyítva – sokszor a társas távolfítás jelölője, véleménykülönbség érzékeltetője.

Az egy-egy személyhez forduló hozzászólások mellett a diskurzus sodrában többször jelöltté válik a résztvevők összességéhez való fordulás is, a (7) vokatívusz révén minősíti a beszédpartnereit, a tetszikelés többes számú, gúnyt jelző alkalmazásával kiegészülve (vö. DOMONKOSI, KUNA 2016):

(7) ***Kedves Hőbörgők! Tetszetek volna** tavaly április 8-án másik kormányt választani.*

A személyes oldalon formálódó politikai vita egyrészt megmutatja, hogy miképpen működnek a kisnyilvánosságok hálózatai, hogyan fragmentálódik a nyilvános véleményképzés. Végig fennmarad azonban az on-stage helyzet, nyelvileg a nyilvános kapcsolattartásra, hivatalos regiszterre jellemző formák járulnak hozzá a közönség előtti közlések légkörének megteremtéséhez.

4.2. A nyilvánosság látszata – a közéletinek szánt közlések személyes és személyeskedő jellege

Az alapvetően közéleti jellegű témákat feldolgozó oldalak személyes hangnemű társalgásainak vizsgálatára egy a merce.hu oldalon közzétett, erőteljesen indulatos hozzászólásokat kiváltó hír alatt kibontakozó diskurzust választottam. A megosztott hír a családügyi államtitkár egy nyilatkozatáról szól, a címe (*A családügyi államtitkár szerint mindenkinek lehetősége van pénzért magántanárt bérelni a gyerekeinek*) összefoglalja azt az oktatásügyi problémakört, amely az érzelmileg telített kommenteket kiváltotta. A 2018. szeptember 7-én megjelent hírre 2019. április 15-ig 307 hozzászólás érkezett. Ezek között a megnyilatkozások között sok a nem egymásra

reflektáló, egymással párbeszédbe nem lépő kommentek száma, 251 önállóan, nem válaszként szereplő közlés fordul elő. Az attitűddeixis prototipikus megvalósulásait tekintve 47 tegező és 9 nemtegező forma található; 31 megszólítás a címben megnevezett szereplőhöz, Novák Katalinhoz fordul, 23 alkalommal szólítják meg egymást a párbeszéd résztvevői, és két esetben az újságíró a megszólítás címzettje.

A hozzászólások között gyakoribbak tehát a hírszereplőhöz forduló, mint a társalgó felek egymásnak címzett megnyilatkozásai. Egy-egy hír közszereplőinek megszólítása aposztrofikus jellegű (TÁTRAI 2008) véleménynyilvánítás, ugyanis nem a figyelmi jelenetben részt vevő további szereplőkhöz (TÁTRAI 2011) fordul, hanem egy harmadik, a társalgásban jelen nem lévő félhez, egy, az eredeti posztban, hírben megjelenített személyhez, szereplőhöz. Az internetes tartalmak általános elérhetősége miatt ezekben az esetekben esetlegesen akár a megszólítotthoz is eljuthat a hozzászólás, az ilyen jellegű megnyilatkozások célja azonban elsődlegesen az érzelmi-leg telített véleménymegjelenítés. Az indulatlevezetésnek a személyesség látszata révén hatékony eszközét, azaz a düh, a felháborodás, a leereszkedés, a gúny kifejezésének igen változatos lehetőségét teremti meg ez a megszólítási mód.

Az indulatokat kiváltó véleményt megfogalmazó államtitkárt a vizsgált diskurzusban tegező és nemtegező formában is megszólítják. A tegező formák a negatív érzelmek színre vitelének eszközei, egy imitált közléshelyzetet megalkotásához járulnak hozzá, amelyben a címzett közszereplő a tegező forma révén azonos rangú beszédpartnerként jelenik meg (8):

- (8) a. *Azért nem kellene dicsekedni azzal, hogy **egy csaló banda tagja vagy**, s így van **pénzed mindarra amivel hencgesz barátjaiddal együtt!!***
 b. ***Ti sem tudnátok** ha annyit kellene beosztani amennyit a dolgozók kapnak.*

A tegező forma mellett számos különböző sértő vokatívusz illeti a társalgást indító cikk szereplőjét. Miként a (9, 10) példák is mutatják az E/2. névmáshoz értelmezői szerepben, hátravetve kapcsolódó vokatívuszi megszólítások általában erőteljes érzelmeket fejeznek ki, a megszólítottat minősítő, kategorizáló elemeket tartalmaznak:

- (9) *Zöldségeket beszélj máshol, **te lökött**. Aki csóró, szegény nem tud magántanárt és magán iskolát választani!*

A sértegetés általánosan bevett lehetőségein túl ezek a vokatívuszi elemek hosszabb, összetettebb szerkezetekben is megvalósulhatnak, az adott helyzet részleteihez igazított, beszédes megszólításokat alkotva:

- (10) ***Te meg pléboj államtitkár lány ha** közmunkából élnétek kíváncsi lennék tudnátok e fizetni magántanárt vagy a magániskolát?*

A hétköznapi társalgások bántó megszólításainak igen széles repertoárja mutatkozik meg az elemzett diskurzusban, a sértés, lekezelés társalgási nyelvi frazémáival összekapcsolódva (11):

- (11) a. *Hol élsz **kiscsillag**? Mert biztosan nem itt, ha ilyet nyilatkozol!*
 b. *Jol élsz **anyóca**?*

A (12) ékezetek nélküli, rossz helyesírású megnyilatkozás lekezelő vokatívusza erőteljesen előhívja a valós megszólítási helyzet képzetét:

- (12) *Gyere **kisanyam** delre es **nezd meg** , hogy nyomorognak az emberek, a kozhasznu munkan kivul semilyen munkalehetoseg!*

Azok a hozzászólások, amelyekben az érzelem, a düh, a harag kifejezése kerül előtérbe több különböző, sértő, bántó megszólító elemet is tartalmazhatnak, miként a (13) teljes néven való szólítással induló, egy kifejezetten sértő minősítő elemet is tartalmazó, két mondatát durva vokatívussal záró hozzászólás:

- (13) *Novák **Katalin**, azt szeretném üzenni, hogy **rib@nc**! Gondolkozz már, **te nyomorult**! Ki az az átlag ember, aki megengedhet magának ilyet? Hát hónap végén azt sem tudjuk, miből veszünk kaját **te szerencsétlen senki**!*

A hír közszereplőjének megszólítása nemtegező formában is megvalósulhat, tekintettel a személy pozíciójára, rangjára, illetve az önöző megoldással a hozzászólás komolyságának, hivatalosságának kidolgozásához járulva hozzá:

- (14) *Igen, csak nagyon soknak nincs miből magántanárt fizetni, mert örülnek annak is, ha a síma iskolát kifizetik a gyerekeiknek. Nem annyi a fizetésük, mint az **Őnöké!!!** Ezt ne felejtse el **kedves Hölgyem**, mielőtt ilyeneket írkal ide!!!!!!!*

Mivel az aposztrifikus helyzet tipikusan az indulatok megjelenítésének szolgálatában áll, a nemtegezés ironikus megszólalások megalkotásába is beépülhet (15). A hangsúlyos, a tiszteletadás eltúlzását régies formával jelző megszólítás a nem tiszteletet jelző véleményhez kapcsolódva (a), illetve képtelen állításokhoz járulva (b) is ironikussá válhat:

- (15) a. ***Kedves hölgyem**, csak nem mindenki államtitkári fizetésből él, mint **kegyedék**.*
 b. *Hogyne, **asszonyom**! És mindenki annyit is kereshet, mint **Őnök**.*

A nemtegező forma ironikus jellege a kapcsolódó közlés lehetetlenségében, a kapcsolódó vokatívuszi forma révén válik jelöltté a (16) példában, amely egy bizalmasan tiszteletadó megszólítást a köszönet, illetve a számla benyújtásának látszólagos aktuusaival kapcsol össze:

- (16) *Köszönöm **kedves Katalin államtitkár asszony** – küldöm a számlát!*

A tetszikelő kapcsolattartási forma (vö. DOMONKOSI, KUNA 2016) egyik sajátos funkciója az ironikus közlésmód jelzése, ebben a szerepében fordul elő a vizsgált diskurzusban is, szintén aposztrofikus helyzetet teremtve:

(17) *Járni jár, csak nem jut. Rá. Nincs mindenkinek lehetősége, **tetszik tudni?***

A személyemléítés is társas deiktikus szerepű, jelezve az attitűddeixis kategóriájának nyitottságát (TÁTRAI 2011: 135). Az államtitkár sértő, bántó említései is társas jelentéseket hoznak működésbe, az aposztrofikus erő fokozza ugyan a bántás erejét, az említő formák is alkalmasak a viszonyulás, a közlő attitűdjének árnyalt kifejezésére. A személyemléítő formák is személyes, közvetlen viszonyra jellemző formákkal élnek (pl. *Novák, Katika*), kifejezetten bántó, sértő jelentésű elemeket is (pl. *ez a jóképességű*) alkalmaznak. Az érzelmileg telített becsmérő, bántó, minősítő kifejezések ezekben a helyzetekben nem vokatívusként, hanem vagy nyomatékos állítás-ként vagy felkiáltásként, exklamációként valósulnak meg:

(18) *Na most ez a **trampli magyar osanya archetipus** itt vagta a po-fankba, hogy akinek van penze az színvonalas oktatást tud megfizetni a kolykenek, a többiek meg le vannak szarva, jo nekik az allami "szar" es kuss! Az okok, miérték, a jovo es a celok szoba sem kerultek! Mint ahogy a pedagogus hiány, az oktatás centralizalasa, a tanulok napi 10 oras tulterhelese, az eszkoz es berhiany stb. sem kerultek emlitesre! **Hitelte-len, hazug perszona! Antino, antianya, antipolitikus!***

A kifejtett vélemények mellett 12 esetben harmadik személyű, önmagukban álló minősítések alkotják a diskurzus egy-egy fordulóját, szintén felkiáltásként, illetve egyértelmű tényállításként (19):

(19) a. *Szégventelen!*
 b. *Micsoda okos!!!*
 c. *Barom.*

A személyemléítés és megszólítás érintkező társalgásbeli szerepét mutatja, hogy az a hozzászólás elején még említő formájú (*ennek a libának*) megjelenítés, a birtokos személyjeles, kicsinyítőképzős forma révén aposztroféba fordul:

(20) *Üzenem **ennek a libának**, hogy ÉN IS szerettem volna magasabb színvonalú oktatásban részesíteni a gyerekeimet, de a családbarát állam ezt nem tette lehetővé EGYIK KORMÁNY IDEJÉBEN SEM!!! mert a minimálkeresetből nem telt rá !! **Sunyikám !!***

Meglátásom szerint a társas deiktikus elemek működése, az egymással valós párbeszédbe nem lépő, a közszereplőhöz kvázi-beszédhelyzetben szóló, látszólag őt megszólító, de valójában csak indulatlevezető személymegjelenítések szimptomatikusan jelzik a nyilvánosság széttöredezésének állapotát, amelyet HABERMAS a politikai

érdeklődésű közönség nagyszámú elszigetelt nyilvánosságra való széteséseként ír le (2006: 243). Az egymást alig megszólító beszélgetőpartnerek számos, változatos megszólítással fordulnak egy közszereplőhöz, nem a párbeszéd, hanem az egymás melletti, párhuzamos bekiabálások struktúráját képezve le.

ÖSSZEGRZÉS

A közösségi oldalak társalgásainak elemzése azt mutatja, hogy a nyilvános és privát terek közötti határvonal elmosódása, a nyilvánosság tekintetében sajátos viszonyok tetten érhetők az attitűddeixis használati módjaiban, a közösségi oldalak kommunikációjában játszott különböző szerepeiben. A megszólítások, személyemlések a nyilvános hozzáférhetőség miatt a személyközi viszonyok alakításán túl folyamatosan, szinte minden helyzetben szerepet kapnak a személyközi viszonyok megjelenítésében is. Például egy közösségi oldalon megjelenő igen bizalmas megszólítási forma kifelé is üzen, nem egyszerűen bizalmasságként, hanem nyilvánossá tett személyességgként értelmezhető. Az attitűddeixis működésének változatai közé tartozik emellett az a sajátosság is, hogy a közszereplőkhöz fordulva a nyilvánosnak szánt közlésekben is személyessé tett érzelmkifejezés jelenik meg. Például a közszereplők durva és látszólag személyes üzenetként történő sértegetése, leszólása számos megszólító elem révén valósul meg, de anélkül, hogy ezek a helyzetek valódi nyilvánosságot kapnának, esetlegesen következményekkel járnának. Ezekben az esetekben ugyanis a megszólítás általában aposztrofikus jellegű, nem nyit valódi diskurzust, a megvalósuló töredezett résznyilvánosságok csak a látszatát nyújtják a nyilvánosságnak.

FORRÁSOK

- [1] Jámbor András (2018). *A családügyi államtitkár szerint mindenkinek lehetősége van pénzért magántanárt bérelni a gyerekeinek*. Szeptember 7. <https://cutt.ly/8tNBjf> (Letöltés: 2019. április 15.)
- [2] Kommentek: <https://www.facebook.com/85568463466/posts/10156474287523467/> (Letöltés: 2019. április 15.)
https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1819119134816503&id=490030231058740 (Letöltés: 2019. április 15.)

IRODALOM

- [3] Bös, Birte, Kleinke, Sonja (2017). Publicness and privateness. In Bublitz, Wolfram, Hoffman, Christian (eds): *Pragmatics of Social Media. Handbooks of Pragmatics 11*. Berlin, Boston: Gruyter Mouton, pp. 83–121.
- [4] Domonkosi Ágnes (2018). Megszólítások a közösségi oldalak társalgásaiban. In Balázs László – H. Tomeszy Tímea (szerk.): *Utak és útkeresztelődések: Emlékkötet H. Varga Gyula 70. születésnapjára*. Eger: EKE Líceum Kiadó, pp. 147–157.

- [5] Domonkosi Ágnes, Kuna Ágnes (2016). „Hanyadikra tetszik menni?” – A kor szerepe a tetszikelés használatában. In Balázs Géza, Veszelszki Ágnes (szerk.): *Generációk nyelve*. Budapest: ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék, Inter, Magyar Szemiotikai Társaság, pp. 273–285.
- [6] Fehér Katalin (2014). Milyen stratégiák mentén épül fel a digitális identitás? Feltáró kutatási szakasz: a munkavállalás előtt álló egyetemisták. *Médiakutató*, 15. évf. 2. pp. 139–154.
- [7] Fillmore, Charles J. (1975). *Santa Cruz lectures on deixis*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- [8] Goffman, Erving (2000). *Az én bemutatása a mindennapi életben*. Budapest: Pólya.
- [9] Habermas, Jürgen (2006). Political communication in media society: Does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research. *Communication Theory* 16. évf., pp. 411–426.
- [10] Hámori Ágnes (2012). „Tudunk mi normális hangnemben is társalogni”. Stílus, személyesség és egyezkedés az internetes fórumokon folyó társalgásban. In Tátrai Szilárd, Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A stílus szociokulturális tényezői. Kognitív stilisztikai tanulmányok*. Budapest: ELTE, pp. 223–261.
- [11] Kiss Jenő (1995). *Nyelvhasználat és társadalom. Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- [12] Leech, Geoffrey (1999). The distribution and function of vocatives in American and British English conversation. In Hasselgård, Hilde, Oksefjell, Signe (eds.): *Out of corpora: studies in humour of Stig Johansson*. Amsterdam: Rodopi, pp. 107–118.
- [13] Levinson, Stephen (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [14] Lyons, John (1968). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [15] Molnár György, Szűts Zoltán (2017). Nem mondhatom el senkinek, elmondom hát mindenkinek! A privát média hatása a nyilvánosságra. *Korunk* 28. évf., 8. pp. 16–20.
- [16] de Oliveira, Sandi Michele (2013). Address in computer-mediated communication. In Herring, Susan C., Stein, Dieter – Virtanen, Tuija (eds.): *Pragmatics of computer-mediated communication*. Bonn: Walter de Gruyter, pp. 291–313.
- [17] Papacharissi, Zizi (2003). A virtuális szféra. (Ford. Szakács Judit). *Médiakutató*, 4. évf., 1. pp. 119–137.
- [18] Peters, Isabella (2009). *Folksonomies. Indexing and Retrieval in Web 2.0*. Berlin: De Gruyter Saur.

-
- [19] Sebestyén Eszter, Gayer Zoltán (2016). Az ó- és új nyilvánosság, mint önmagába térő ösvény. *Médiakutató* 17. évf., 3–4, pp. 139–153.
- [20] Szűts Zoltán (2012). A web 2.0 kommunikációelméleti kérdései. *Jel-Kép*, pp. 1–4. http://communicatio.hu/jelkep/2012/1_4/szuts_zoltan.htm (Letöltés: 2019. január 14.)
- [21] Szűts Zoltán (2013). Az „én nyilvánossága” a Facebookon. *E-nyelvmagazin* 2013. szeptember 5.
- [22] <http://enelvmagazin.hu/2013/09/10/az-en-nyilvanossaga-a-facebookon/> (Letöltés: 2019. január 14.)
- [23] Tátrai Szilárd (2008). Aposztrófé. In Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, pp. 121–124.
- [24] Tátrai Szilárd (2011). *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- [25] Yule, George (1996). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- [26] Verschueren, Jeff (1999). *Understanding pragmatics*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold.
- [27] Veszelszki Ágnes (2014). Községi oldalak nyelvi perspektívából. Facebook, Twitter & Co. In Magyarai Sára, Bartha Krisztina (szerk.): *A nyelv közösségi perspektívája*. Kolozsvár, Nagyvárad: Erdélyi Múzeum Egyesület–Partium Kiadó, pp. 50–64.